

háború alatti szerepének egyik kutatója így összegzi ennek a még akkor is vallott felfogásnak a hibáit, amikor a zsidók már folyamatosan váltak tömeggyilkosságok áldozatává:

...Ha XII. Pius nyilvánosan vádolja a tömeggyilkosokat és a vatikáni rádió is ezt széles körben kisugározza és a püspökök felolvassák a szószékről, akkor zsidóknak és keresztényeknek egyaránt tudomására jutott volna, hogy mivel jártak a keletre való deportálások. A pápának hittek volna, ha a szövetségesek rádióadásait háborús propagandának gondolva, vállat vontak is. Ez sok deportáltat figyelmeztetett volna és fordított volna a szökés felé, akik így egyszerűen elfogadták a németek ígéreteit arra nézve, hogy pusztán csak áttelepítés vár rájuk. Sokkal több keresztény segítette és óvta volna a zsidókat; sokkal több életet lehetett volna megmenteni.⁴⁴

A kiátkozással való fenyegetés az ultraradikálisokat valószínűleg nem rettentette volna el gyászos elgondolásaik véghezvitelétől, de talán hatással lett volna sok olyan katolikusra (és más keresztényre) Európában, akik cselekvő részesei voltak a végleges megoldás valóra váltásának. 1944 nyarának elején a pápa éppily elutasító volt egy, a magyar zsidók ügyében nála járt küldöttséggel is, amely Róma főrabbijából, Gil Jakovból, az akkoriban Róma környékén állomásozó Zsidó Brigád tábori lelkészéből és Ben Dorból, a *Davar* tudósítójából állott. A küldöttség által szorgalmazott pozitív lépések helyett állítólag csak kijelentette, hogy „imádkozni fog” az áldozatokért.⁴⁵

A pápa első közvetlen beavatkozása egy Horthynak küldött diszkrét diplomáciai kérés volt, annak a „nagy számú szerencsétlennek” a védelmében, akit „nemzetisége vagy származása miatt” üldöznek (lásd a továbbiakban). De ez a kérés is akkorról való, amikor a vidéki deportálások már lassan végük felé közeledtek, és csak arra a nagy nyomásra történt, amit az amerikaiak fejtettek ki azután, hogy az auschwitzi jegyzőkönyv nyomán a svájci és a svéd sajtó leleplezéseket tett közzé.

A Vatikán a hírek szerint 1944 áprilisának végén az elsők között kapta meg az auschwitzi jegyzőkönyv másolatát. Ezt Giuseppe Burzio, a pozsonyi nuncius révén küldték el a Vatikánnak.⁴⁶ Bár a jegyzőkönyv hitelessége felől a magyar zsidókra nézve baljós következményeket illetően nem maradt semmi kétség, a Vatikán június végéig még csak választ sem adott, amikor is egyik titkos megbízottja, Monsignore Mario elment Szlovákiába, a két auschwitzi szökevényről beszélni (lásd a 23. fejezetet). Csak Monsignore Mario beszámolója és a svájci sajtóban megjelent leleplezések után határozta el a pápa, hogy személyesen fog Horthyhoz fordulni. Június 25-i távirata ugyan már megkésett volt ahhoz, hogy bármi hasznára lehessen a vidéki zsidóknak, de szerepet játszott Horthy elhatározásában, hogy megmenti a budapesti zsidókat.

A Vatikán álláspontját hathatósan fejtette ki az apostoli követ, Angelo